

Posudek na disertační práci

Mgr. Karin Pátrové

Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století

(na příkladě Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)

Ústav českých dějin, historické vědy – české dějiny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
v Praze, Praha 2006, 181s.

K. Pátrová se ve své disertační práci ujala nelehkého úkolu z dochovaných pramenů rekonstruovat hmotné zajištění nejstarších českých kolegiálních kapitul od jejich počátků až do poloviny 14. století. Autorka prezentuje v předkládané práci správně ekonomický vývoj církevních institucí tohoto typu na příkladu tří českých kapitul – té nejstarší (Stará Boleslav), exemptní (Vyšehrad) a jediné, pro níž je dochována *zakládací listina* (Litoměřice). Její úkol byl do značné míry ztížen také tím, že české historiografie doposud postrádá ucelený výklad o tomto tématu. Mohla se tak opřít pouze o dílčí studie věnované zejména vyšehradské kapitule. Text disertační práce nepostrádá logické členění. K. Pátrová rozčlenila výklad do šesti kapitol. Nejprve se pokusila nastínit obecný vývoj kapitul ve středověku, a to zvláště z hlediska právně-správního, další výklad je pak zaměřen již „pouze“ na tři citované kapituly. První kapitola je založena na starší literatuře, kapitoly následující již přinášejí původní zjištění autorky. K. Pátrová doložila z prostudovaných pramenů proces dělení původně společného kapitulního majetku a vznik prebend jako hmotného zabezpečení jednotlivých kanovníků. Podotýká, že nejprve se vydělil majetek ve prospěch probošta, a dokládá to tím, že k zajištění probošta bylo využíváno nejstaršího doložitelného kapitulního majetku. Zcela naopak pro prebendy ostatních kanovníků posloužilo rozdělení nově nabytého zboží. Autorka detailním rozbořením majetku kapitul nachází nové cesty k řešení dalších, s hlavním tématem okrajově souvisejících historických témat. Jedněmi z nich jsou mj. i kolonizace nových oblastí či zánik hradské soustavy. Dalším hlavním tématem práce je také dynamika vývoje vlastnictví sledovaných kapitul. K. Pátrová sledovala v pramenech doložitelné změny v majetkových držbách a odlišila od sebe ty, k nimž docházelo pod tlakem (nucené směny), a ty, které iniciovali probošti sami.

K. Pátrová pracovala s pramennými edicemi, k vlastním pramenům se pravděpodobně nevracela. Do jisté míry je otázka, zda by event. nový výzkum těchto nejstarších dokumentů mohl přinést ještě nějaká nová zjištění. Na druhou stranu by tak ale mohla předejít některým drobným nepřesnostem, které jsou však tradovány i v moderní historiografii. Jako příklad si tu dovoluji uvést citaci (s. 33) „*Společně s děkanem kapituly Všech svatých zastávali tento úřad proboštové kapitul v Mohuči a Vratislavi.*“ Jedná se však o chybný překlad z latiny, neboť přesně se jednalo o probošta mohušského a děkana vratislavského a od Všech svatých.

Výsledkem práce je potvrzení autorčiny hypotézy, že majetkové uspořádání kapitul se vyvíjelo od společného vlastnictví a (ne zcela prokázaného) společného žití k osamostatnění majetku probošta, popř. i děkana a dalších hodnostářů, se kterým jeho držitelé volně nakládali, prodávali jej, pronajímali nebo měnili jeho povahu (např. tzv. zákupem podle emfyteutického práva) a k osamostatnění prebend jednotlivých kanovníků a později i některých nižších služebníků kapitul (např. vikářů), které neměly jen povahu nárokové dávky (ať už naturální nebo peněžní), ale byl přímo definován i nemovitý zdroj produkce této dávky (statek, část vsi apod.). Naproti tomu z autorčiny studie nevyplývá, že by i řadoví kanovníci bez hodností s těmito prebendami volně zacházeli jako se svým majetkem. Objevuje se jen emfyteutický pronájem. Přejít od nárokové dávky vyplývající z postavení příjemce k soukromému vlastnictví probíhal pozvolna po několik staletí a byl přerušen husitskou

revolucí, reformací a následnou protireformací, aniž byl kdy dokončen. Autorka dospívá k závěru, že „rozpad společného majetku v kapitulách byl prováděn přeměnou kanovníků původně sídlících u kapitulního kostela v kanovníky světské a umožnil rozmach mnohoobročnictví, rozšířeného[ho] v době předhusitské“ (s. 161). Vedlejším produktem studie je rozbor role kapitul při kolonizaci české krajiny (např. tzv. Svatavina újezdu v povodí Želivky). Počáteční stadium vývoje kapitul, zejména staroboleslavské, podává také náznak ilustrace vykořisťovatelského vztahu chudších Čech k bohatší Moravě po jejím dobytí knížetem Oldřichem.

Výsledky autorčina rozboru jsou podány klasickým historiograficky narativním stylem, a to solidním a systematickým způsobem s hojností poznámek a citací. Jedná se o kvalitní a po úpravách publikovatelnou práci, která může být, pokud se text hospodářských partií poněkud zpřístupní laickému vnímání, i čtenářsky vděčná. Přesto mám k disertační práci několik připomínek, které nijak nesnižují její hodnotu a kladou si pouze za cíl dát autorce podněty pro zkvalitnění konečné podoby práce, popř. k diskusi při obhajobě:

- 1) Kapitoly o jednotlivých tématech by měly být dále rozčleněny na podkapitoly, zejména podle jednotlivých kapitul, popř. i podle jiných hledisek,
- 2) Součástí konečné podoby práce by měly být i srovnávací tabulkové přehledy vývoje majetku jednotlivých kapitul (autorka si jistě sama pro sebe takové přehledy vypracovala, protože jinak by nemohla dospívat k zobecňujícím závěrům typu „v listinách zcela chybí jakákoli zmínka o ...“ (s. 91) nebo „nejnižší platba v rámci vyšehradské kapituly“ (s. 123).
- 3) Podobně by měly být součástí práce i mapy rozložení majetku kapitul a jejich hodností, i když pochopitelně některá místa lze lokalizovat několika způsoby nebo vůbec ne.
- 4) Stálo by za námahu prozkoumat, zda důchody kanovníků byly vždy vázány ke konkrétnímu nemovitému „zboží“ nebo lidem (nájemcům apod.), kteří je měli poskytovat, nebo zda se vyskytovaly i ve vztahu ke kanovníkům případy platu nebo dávky, přislíbených, resp. realizovaných kapitulou obecně (příčemž jejich konkrétní zdroj mohl být proměnlivý).
- 5) Další otázkou k zamyšlení je způsob, jakým příjemci dávek vymáhali jejich placení. Byli proboštové a kanovníci ve významné míře zaměstnání také řízením svých hospodářských záležitostí?
- 6) Pasáže o Jindřichovi ze Šumberka na s. 131-132, který byl současně litoměřickým proboštem a vyšehradským kanovníkem, by možná měla být spíše zařazena v kapitole o proboštech.
- 7) Otázka, zda ke změně struktury vlastnictví došlo náhlou reformou nebo pozvolna, je do značné míry vyspekulovaná. Samozřejmě, že to bylo pozvolna.
- 8) Jazyk disertační práce, i když vcelku čtivý a suverénní, trpí na několika místech drobnými vadami, které je třeba odstranit (např. je nesprávně používáno zájmeno *jenž*, autorka se nadměrně vyhýbá jmenným tvarům přídavných jmen, vyskytují se drobné gramatické chyby).
- 9) Přepis vlastních jmen osobních i místních by mohl být ještě zlepšen (např. by asi mělo být sjednoceno použití jmen *Žitenice* a *Žitnice* na s. 82-83, mělo by být *Německý Brod* místo *Havlíčkův Brod* na s. 109, *Siřem* místo *Syřem* na s. 130 i jinde, *Mareš* místo *Maršo* na s. 136).
- 10) V souvislosti se zmiňovaným mnohoobročnictvím, bych si dovolila upozornit na nejnovější výzkumy Dominika Budského, který zpochybil u řady známých mnohoobročníků (zejména kanovníků) faktickou držbu všech uváděných úřadů a upozornil na skutečnost, že tito lidé byli v mnoha případech pouhými „mnohoexpektanty“. Zde by však bylo zapotřebí dalšího studia.
- 11) Autorka práci vhodně doplnila o komparaci s vývojem polských kapitul. Za zvážení by stálo provést srovnání s vývojem v dalších zemích.

Předkládaná doktorská disertační práce odpovídá požadavkům na ní kladeným, a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze 4. května 2006

PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.